

Kedves Attila, Kedves Kollégák!

Úgy gondolom, hogy a levelemben leírt problémák teljesen aktuálisak, és a javaslataid zömével is egyet értek. A helyzetelemzésedben felvetett gondok, jelenségek, azonban szerintem csak a felszíni tünetei a földrajzoktatás mély válságának, ezért néhány kiegészítést tennék az általad leírtakhoz. Meggyőződésem ugyanis, hogy itt az idő (ismét) feltennünk a kérdést:

Quo vadis magyar földrajzoktatás?

„Quo vadis hazai geográfia?” című írásukban (Mezősi G.–Csorba P. 1995) is feltették ezt a kérdést több mint 20 évvel ezelőtt a Földrajzi Közlemények hasábjain megjelent tanulmányában. Ez a kérdés sajnos manapság is aktuális problémákat feszeget, hisz a szerzők számos, földrajz (köz és felső) oktatásának jövőjét érintő javaslata sajnos még nyomokban sem valósult meg.

Valóban válaszút előtt áll a földrajzoktatásunk? Erre határozott „igen”-nel felelhetünk. Több alapos statisztikai elemzésre támaszkodó tanulmány is rámutatott, hogy a földrajz az 1970-es évektől folyamatos defenzívában van, teret veszít a közoktatásban. Ennek leglátványosabb jele az óraszámok drasztikus csökkenése. Legutóbbi lépése pedig tantárgyunk jelentős óraszámcsökkenése (kis híján megszűnése) a szakgimnáziumokban. A földrajzoktatás mostanára teljesen sarokba szorított helyzetbe került ahonnan már nincs hova hátrálnia. Anélkül, hogy a helyzetet dramatizálni szeretnénk a valóság show-ok szlogenjét használva „itt a lét a tét”. Sajnos nem kevés külföldi példa van rá, hogy egyszerűen megszűnt ez a tantárgy a közoktatásban.

Sajnos nagyon drámai a helyzet, és ebben sok közoktatásban dolgozó kollégával folytatott beszélgetésem is megerősít. A fizika és a történelem tantárgyak tanterveibe évek óta szépen lassan belopóztak a földrajzi ismeretek: a történelem írásbeli érettségi vizsgák utolsó feladatai évek óta a népesség- és településföldrajz, illetve a világgazdasági folyamatok témaköréből kerülnek ki. Az új szakgimnáziumi kerettantervben a társadalom (illetve gazdaságföldrajzot) egyértelműen a történelemórákon kell megtanulniuk a tanulóknak stb. A földrajz megítélése presztízse nagyon mélyen van. Tudományunkat sokan haszontalannak, feleslegesnek tartják. Erre utal az a hatalmas pofon, amit a szakgimnáziumi (szakközépiskolai) földrajzoktatás kapott ez év szeptemberében.

Hogyan jutottunk el ideig?

Persze lehet a külső okokat is sorolni, de úgy gondolom ideje az önvizsgálatnak is. Az alábbiakban pontokba szedve mutatom be az okokat részben saját tapasztalataim, részben a közoktatásban dolgozó kollégáktól kapott vélemények alapján:

1. A földrajz úgy próbálta erősíteni a pozícióját, jelentőségét a közoktatásban (sajnos más természettudományos tantárgyakhoz hasonlóan), hogy az „akadémikus” tudomány elefántcsonttoronyába menekült, azaz az egyetemi anyagot kicsit „lebutítva”, tömörítve bezsúfolta a középiskolai és az általános iskolai oktatás keretei közé. Úgy gondolom súlyos tévedés azt feltételezni, hogy minél több földrajzi fogalmat, szakkifejezést tudnak a tanulók, annál jobban nő a földrajz presztízse. Tudomásul kellene vegyünk,

hogy ugyanaz a tananyag ami 30 éve még belefért az akkori órakeretbe ma már nem fér bele.

2. **A földrajzoktatás szemlélete semmit sem változott az utóbbi évtizedekben. A fogalmak, névanyagok dominálnak, a probléma centrikus oknyomozó gondolkodás csak nyomokban van jelen a földrajzórán.** Rengeteg ismeretet kell megtanulniuk a tanulóknak, de önállóan képtelenek földrajzosan gondolkodni, nem képesek felismerni az alapvető ok-okozati összefüggéseket. Sajnos Mezősi Gábor és Csorba Péter 21 évvel ezelőtti kérése úgy tűnik pusztába kiáltott szó maradt: *„Azt kell kérjük a középiskolában tanító kollégáktól, hogy a tanulókat ne csak a földrajztudomány rejtelseibe vezessék be, hanem annak gyakorlati, reális problémamegoldó képessége kapjon lényegesen nagyobb hangsúlyt!”*
3. **A túlsúlyolt tantervi előírásnak való megfelelés** (különösen az új ellenőrzési rendszerben) és a használható tudás (készségek, képességek) kialakításának igénye között ellentmondás feszül. A kollégák – egy nem a legjobb tanulókból kiválogatott iskola esetében – az elvárt ütemű haladás és a diákok fejlesztése közötti dilemma fogságában vergődnek.
4. **A földrajzórán még mindig főként a tanár domináns frontális osztálymunkával találkozhatunk.** Nyilvánvaló, hogy a közoktatásban dolgozó kollégák a zsúfolt tananyag (és a sokszor igen magas osztálylétszám – hiszen a földrajzórát valamiért nem „lehet” csoportbontásban tanítani –) miatt kényszerülnek arra, hogy „leadják” az anyagot, azaz kicsit sarkítva a dolgot elmondják a tankönyvben leírtakat. A diák domináns módszerek, a projekt oktatás, a probléma alapú gondolkodást segítő módszerek, az interaktív számítógépes (nem a passzív szemlélet kívánó PowerPointos vetítésre gondolok), IKT módszerek szinte teljesen hiányoznak a tanár kollégák eszköztárából. (Ezek összeállítása ráadásul rendkívül időigényes. A tanárok jelenlegi terhelése mellett kialakításuk csak a törvényben rögzített heti munkaidőn felül lehetséges. Más kérdés, hogy a fáradt, feltöltődni nem tudó pedagógus hogyan képes a diákok apró rezdüléseire odafigyelni...)
5. Nagyon sokszor **nem a korosztálynak megfelelő a tananyag tartalma**, ezért esélyük sincs a tanulóknak, hogy megértsék azt. Ehelyett inkább bemagolják. (A hetedikes diákok többsége például semmiféle térképhasználati gyakorlattal nem rendelkezik. Ahelyett, hogy ezt – a hétköznapokban is szükséges – készséget kialakítanánk, az első leckében (többek között) a lágyköpennyel ismerkednek. Mondhatják erre, hogy a térképhasználatot folyamatában kell kialakítani, de alapok nélkül ez nehezen kivitelezhető. Ráadásul mindig újabb és újabb fejlesztéseket kellene belecsempészni abba a bizonyos 45 percbe..., ahol a tudást ellenőrizni, a tanulókat motiválni, új ismeretek feldolgozni, gyakorlati példákon keresztül megismerni, „részösszefoglalni”, vázlatot írni stb. kell(ene).)
6. **A földrajz tananyagának kevés a kapcsolata a mindennapi élettel.** Például a tanulóknak meg kell tanulniuk a barkán vagy az ősfolyamvölgy fogalmát, vagy azt,

hogya a Skandináv-hegység a Kaledóniai-hegységrendszer tagja... Ősfolyamvölgygel kis eséllyel találkozhat, a Kaledon orogenezis pedig teljesen lényegtelen és felfoghatatlan információ egy gyermek számára. Mit kezd ezzel az információval? Mire tanítjuk, milyen látásmódot, gondolkodást fejlesztünk ezzel... Emellett viszont nem tudja, hogy milyen kapcsolat van a vízgyűjtőterület tájhasználatával és az árvízveszély között. Meg kell tanulja (azaz be kell magolja) latinul a hidegfront felhőzetét, de nem tudja, hogy ha hidegfront jön akkor szóljon az édesapjának, hogy álljon be a garázsba az autóval, mert elverheti a jégeső.

7. **A földrajz komplex jellege nem, vagy alig jelenik meg földrajz leckében.** A tanulók meg kell tanulják, hogy mi az az epicentrum, vagy hipocentrum, de hogy a földrengésveszély az a társadalmi tényezővel (népsűrűséggel) is összefüggő fogalom, azt már nem. Megtanulják, hogy melyik hegység lánchegység és melyik röghegység a természetföldrajz órákon, de arról, hogy a hegységek természetföldrajzi adottságait milyen módon hasznosítják az ott élők, arról vajmi keveset tudnak.

Összegezve: nem túlzás azt mondani, hogy a mai magyar közoktatásban majdnem ugyan azt és majdnem ugyan úgy tanítjuk a földrajz órán, mint 30 éve.

A fenti helyzet eredményezte azt, hogy sem a tanulók, sem a döntéshozók körében nem népszerű a földrajz, sokan még ma is egy felesleges adat és lexikális tudáshalmazként tekintenek tudományunkra. Pedig a földrajz mindaz, ami megtapasztalható módon körülvesz bennünket, ezért kínálja magát, hogy kísérletezzünk a földrajz órákon, vagy önállóan elemezzék, vagy vita formájában dolgozzák fel a tanulók a hírek földrajzi hátterét, grafikonokat, térképeket.

Változásokra, mégpedig mihamarabbi és drámai változásokra van tehát szükség!

Min kellene változtatni?

A földrajztanárok számára a legfontosabb igazodási pont a tankönyv. A tankönyvírók kizárólag a kerettanterv alapján dolgozhatnak (így számon kérik azt, hogy információval miért oly telezsűfoltak a könyvek, nem méltányos). A másik fontos zsinórmérték a közoktatás szereplői számára az érettségi vizsga. A kerettanterv és az érettségi vizsga az, ahol a legtöbbet tehetnénk azért, hogy a földrajz egy jobban érthető, gyakorlatias, és szerethető tantárgy legyen. Ezért javaslom a kerettanterv és a földrajz érettségi vizsga széles szakmai konszenzuson alapuló újragondolását. E változásokat a tehát a szakmának kell kidolgoznia, belső megújulás szükségeltetik! Úgy gondolom, hogy persze nem kell nekünk felfedezni a spanyolviaszt, rengeteg jól adaptálható példát láthatunk más európai országok földrajz tankönyveiben.

Talán megadatik a lehetőség, hogy – jól átgondolt javaslatok révén – ismét „helyzetbe hozzuk” tantárgyunkat.

Megítélésem szerint az MFT-nek érdemes lenne felhívással fordulnia a közoktatásban dolgozó földrajztanár kollégákhoz, és a jövő földrajztanárait oktató felsőoktatási kollégákhoz, hogy

egy az általad is javasolt fórumon fogalmazzák meg a földrajz kerettanterv és a földrajz érettségi vizsga módosításával kapcsolatos ötleteiket, javaslataikat!

Talán még nem késő változtatni, de mélyre ható tantervi és vizsgakövetelménybeli változásokra van szükség!

Szeged, 2016. december 11.

Szilassi Péter